

№5

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

**ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026**

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Meyliyev Obid Raxmatullaevich	Soliqlarning byudjet daromadlaridagi ahamiyatini oshirish	7
2.	Мирзаева Матлуба Ғайбулла кизи	Тижорат банкларининг капитал базасини мустаҳкамлашнинг методологик ва амалий асосларини такомиллаштириш	14
3.	Жабборов Насриддин Мирзаодилович, Юнусова Шохсанам Муротовна, Бебутова Зулайхо Хамидовна, Сафарова Севара Қахрамон кизи	Тошкент вилояти туристик ҳудудлари имижини модели учун барқарорлик таҳлили	19
4.	Мухамедова Севара Абдуллаевна	Тижорат банкларида кичик бизнес лойиҳаларини кредитлашда банк таваккалчиликларини баҳолаш ва бошқариш тизими	27
5.	Abduqayumov Elyorbek Ulug'bek o'g'li, Yo'ldosheva Oygul Zokir qizi	Janubiy Koreya kinoindustriyasining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ta'siri	33
6.	Umarova Shahnoza	Moliyaviy faoliyat bo'yicha baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	40
7.	Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	Avtomobilsozlik korxonalarining xarajat samaradorligini ekonometrik modellash	46
8.	Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	O'zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati va uning ahamiyati	57
9.	Kurbanbayev Jurabek Eruvbayevich, Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	Auditorlik tekshiruvlarida tashqi tasdiqlardan foydalanish va ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish	66

O‘ZBEKISTONDA AUDITORLIK FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING ZARURIYATI VA UNING AHAMIYATI

Akromov Shohrux Shuhrat o‘g‘li

PhD, v.b. dotsenti

“Bank ishi va buxgalteriya hisobi” kafedrası

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

ORCID: 0009-0007-4309-2944

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy zaruriyati, uning xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatidagi o‘rni va ahamiyati tadqiq etilgan. Bozor munosabatlarining rivojlanishi, xo‘jalik yurituvchi subyektlar sonining ko‘payishi, xususiy kapitalning kengayishi hamda moliyaviy axborotdan foydalanuvchilar doirasining ortib borishi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini mustaqil baholashga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. Tadqiqotda auditorlik faoliyatining axborot xavfini kamaytirish, investorlar va kreditorlar manfaatlarini himoya qilish, ichki nazorat tizimini takomillashtirish, korporativ boshqaruv samaradorligini oshirish hamda boshqaruv qarorlarining sifatini yaxshilashdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekistonda auditorlik faoliyatining xalqaro audit standartlari asosida tashkil etilishi va raqamli texnologiyalarning audit jarayonlariga joriy etilishi masalalari tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida riskka asoslangan audit, raqamli audit vositalaridan foydalanish, auditorlik tashkilotlarida sifat nazoratini kuchaytirish va auditdan keyingi monitoringni rivojlantirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: audit, auditorlik faoliyati, auditorlik tashkiloti, moliyaviy hisobot, audit riski, ichki nazorat, korporativ boshqaruv, xalqaro audit standartlari, raqamli audit, investitsiya muhiti.

НЕОБХОДИМОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ АУДИТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Акрамов Шохрух Шуҳрат угли

PhD, и. о. доцента

кафедра банковское дело и бухгалтерский учет

Ташкентский международный

университет Кимё

ORCID: 0009-0007-4309-2944

Аннотация. В статье исследуются экономическая необходимость организации аудиторской деятельности в Узбекистане, ее роль и значение в деятельности хозяйствующих субъектов. Развитие рыночных отношений, увеличение количества хозяйствующих субъектов, расширение частного капитала и рост числа пользователей финансовой информации повышают необходимость независимой оценки достоверности финансовой отчетности. В исследовании раскрывается значение аудиторской деятельности в снижении информационного риска, защите интересов инвесторов и кредиторов, совершенствовании системы внутреннего контроля, повышении эффективности корпоративного управления и качества управленческих решений. Особое внимание уделено организации аудиторской деятельности на основе международных стандартов аудита и внедрению цифровых технологий в аудиторские процессы. По результатам исследования разработаны предложения по развитию риск-ориентированного аудита, расширению применения цифровых инструментов, усилению внутреннего контроля качества аудиторских организаций и организации мониторинга рекомендаций по итогам аудита.

Ключевые слова: аудит, аудиторская деятельность, аудиторская организация, финансовая отчетность, аудиторский риск, внутренний контроль, корпоративное

управление, международные стандарты аудита, цифровой аудит, инвестиционный климат.

THE NECESSITY AND SIGNIFICANCE OF ORGANIZING AUDITING ACTIVITIES IN UZBEKISTAN

Akromov Shohrux Shuhrat ugli

*Tashkent International University of Kimyo
Department of “Banking and Accounting”*

PhD, Acting Associate Professor

ORCID: 0009-0007-4309-2944

Аннотация. В данной статье исследуется экономическая необходимость организации аудиторской деятельности в Узбекистане, а также её роль и значение в деятельности хозяйствующих субъектов. Рассматриваются вопросы снижения информационного риска, защиты интересов инвесторов и кредиторов, совершенствования системы внутреннего контроля, повышения эффективности корпоративного управления и качества управленческих решений. Особое внимание уделено организации аудиторской деятельности на основе международных стандартов аудита и внедрению цифровых технологий в аудиторский процесс. По результатам исследования разработаны предложения по развитию риск-ориентированного аудита, использованию цифровых инструментов, усилению контроля качества в аудиторских организациях и совершенствованию постаудиторского мониторинга.

Ключевые слова: аудит, аудиторская деятельность, аудиторская организация, финансовая отчетность, аудиторский риск, внутренний контроль, корпоративное управление, международные стандарты аудита, цифровой аудит, инвестиционная среда.

Kirish

Bugungi kunda bozor iqtisodiyoti sharoitida xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining samaradorligi ko‘p jihatdan moliyaviy axborotning ishonchliligi va shaffofligiga bog‘liq. Korxonalar faoliyatining kengayishi, xususiyl kapital ulushining ortishi, investitsiya jarayonlarining faollashuvi hamda moliyaviy hisobotlardan foydalanuvchilar sonining ko‘payishi natijasida korxonaning moliyaviy holati to‘g‘risidagi axborotga bo‘lgan talab ham ortib bormoqda.

Moliyaviy hisobot ma‘lumotlari korxona rahbariyati, mulkdorlar, investorlar, kreditorlar, banklar, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar tomonidan turli iqtisodiy qarorlarni qabul qilishda foydalaniladi. Shu sababli ushbu ma‘lumotlarning haqqoniy, to‘liq va ishonchli bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq moliyaviy hisobotlarni tayyorlovchi shaxslar bilan ushbu axborotdan foydalanuvchilar o‘rtasida axborot assimetriyasi mavjud bo‘lishi mumkin. Ya‘ni korxona rahbariyati korxonaning haqiqiy moliyaviy holati haqida tashqi foydalanuvchilarga nisbatan ko‘proq ma‘lumotga ega bo‘ladi. Bunday sharoitda mustaqil auditorlik tekshiruv moliyaviy axborotning ishonchliligini oshirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekistonda auditorlik faoliyatining huquqiy asoslarini takomillashtirish maqsadida 2021-yil 25-fevralda O‘zbekiston Respublikasining O‘RQ-677-son “Auditorlik faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni qabul qilingan. Mazkur qonun auditorlik faoliyatini tashkil etish, auditorlik xizmatlarini ko‘rsatish va auditorlarning professional faoliyatiga oid munosabatlarni tartibga solishda muhim huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati faqat moliyaviy hisobotlarni tekshirish bilan chegaralanmaydi. Audit xo‘jalik yurituvchi subyektlarda mavjud xavflarni aniqlash, ichki nazorat tizimini baholash, moliyaviy intizomni mustahkamlash, boshqaruv qarorlarining sifatini oshirish va manfaatdor tomonlar o‘rtasidagi ishonchni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati va uning iqtisodiy ahamiyati zamonaviy audit nazariyasi va amaliyotining muhim yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Bozor munosabatlarining rivojlanishi, xoʻjalik yurituvchi subyektlar faoliyatining kengayishi, xususi kapitalning iqtisodiyotdagi ulushi ortishi hamda moliyaviy hisobotlardan foydalanuvchilar doirasining kengayishi moliyaviy axborotning ishonchliligini mustaqil baholashga boʻlgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. Shu sababli ilmiy adabiyotlarda auditning nafaqat nazorat funksiyasi, balki axborot, baholash, risklarni kamaytirish va boshqaruv qarorlarini qoʻllab-quvvatlash funksiyalariga ham alohida eʼtibor qaratilmoqda.

Auditorlik faoliyatining nazariy asoslarini oʻrgangan A. Arens, R. Elder va M. Beasley auditni moliyaviy hisobotlarning belgilangan mezonlarga muvofiqligini mustaqil baholash jarayoni sifatida izohlaydi. Ularning fikricha, auditorlik faoliyatining asosiy maqsadi moliyaviy hisobotlardan foydalanuvchilarning hisobot maʼlumotlariga boʻlgan ishonchini oshirishdan iborat boʻlib, bunda auditorning mustaqilligi, professional bilim va tajribasi muhim ahamiyat kasb etadi [1]. Mazkur yondashuv auditorlik faoliyatining iqtisodiy mohiyatini faqat xatolarni aniqlash bilan emas, balki foydalanuvchilar uchun ishonchli axborot muhitini shakllantirish bilan bogʻlash imkonini beradi.

W.F. Messier, S.M. Glover va D.F. Prawitt auditorlik faoliyatida risklarni aniqlash va baholash masalasiga alohida eʼtibor qaratadi. Ularning tadqiqotlarida auditorlik tekshiruvining samaradorligi auditorning korxona faoliyatidagi muhim risklarni toʻgʻri aniqlashi, baholashi va ushbu risklarga mos auditorlik protseduralarini tanlashiga bevosita bogʻliqligi taʼkidlanadi [2]. Bu fikr Oʻzbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishda riskka asoslangan yondashuvni rivojlantirish zarurligini koʻrsatadi.

Auditorlik faoliyatining muhim jihatlaridan biri moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini taʼminlashdir. Xalqaro audit standartlarida ham auditorning moliyaviy hisobotlar boʻyicha fikr bildirish uchun yetarli va tegishli auditorlik dalillarini toʻplashi zarurligiga katta eʼtibor berilgan. Xususan, ISA 500 “Audit Evidence” standartida auditorlik dalillarining yetarliligi va mosligi auditorlik xulosasini shakllantirishning muhim sharti sifatida belgilanadi [3]. Ushbu talab auditorlik faoliyatini tashkil etishda dalillarni yigʻish va baholash jarayonining metodologik jihatdan toʻgʻri yoʻlga qoʻyilishini talab qiladi.

Auditning iqtisodiy zaruriyati, avvalo, korxona rahbariyati va moliyaviy axborotdan foydalanuvchilar oʻrtasidagi **axborot assimetriyasini kamaytirish** bilan bogʻliq. Moliyaviy hisobotni tayyorlovchi rahbariyat korxonaning moliyaviy holati haqida investorlar, kreditorlar va boshqa tashqi foydalanuvchilarga nisbatan koʻproq maʼlumotga ega boʻladi. Shu sababli tashqi foydalanuvchilar uchun moliyaviy hisobotdagi maʼlumotlarning haqqoniyligini mustaqil baholash mexanizmi zarur boʻladi. Auditorlik faoliyati aynan mana shu ehtiyojni qondirish orqali iqtisodiy munosabatlarda ishonchni shakllantiradi.

Auditning mazkur funksiyasi xalqaro auditorlik standartlarida ham oʻz aksini topgan. Xususan, ISA 200 auditorning moliyaviy hisobotlar boʻyicha oqilona ishonchga ega boʻlish va tegishli auditorlik fikrini shakllantirishdagi masʼuliyatini belgilaydi [4]. Shunday qilib, auditorlik faoliyati moliyaviy hisobotlardan foydalanuvchilarga mustaqil professional baho taqdim etish orqali axborot riskini kamaytirishga xizmat qiladi.

Auditorlik faoliyatining yana bir muhim yoʻnalishi investorlar manfaatlarini himoya qilish bilan bogʻliq. Investor korxonaga mablagʻ kiritishdan oldin uning moliyaviy holati, rentabelligi, toʻlov qobiliyati, aktivlari va majburiyatlari toʻgʻrisida ishonchli maʼlumotga ega boʻlishi zarur. Mustaqil auditor tomonidan moliyaviy hisobotlarning tekshirilishi bunday axborotga boʻlgan ishonchni oshiradi. Shu sababli auditning rivojlanishi kapital bozori va investitsiya muhitining takomillashishiga xizmat qiluvchi omillardan biri sifatida qaraladi.

Auditning investorlar va kreditorlar uchun ahamiyati moliyaviy axborotning ishonchliligini oshirish bilan bir qatorda, iqtisodiy qarorlar bilan bogʻliq xavflarni kamaytirish orqali ham namoyon boʻladi. Ayniqsa, korxonaning moliyaviy hisobotlaridan foydalanib

investitsiya yoki kredit qarorini qabul qiluvchi subyektlar uchun mustaqil auditorlik fikri muhim axborot manbai hisoblanadi.

Mahalliy tadqiqotlarda ham auditorlik faoliyatining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni, moliyaviy nazorat va hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Sh.T. Tursunov va B.A. Rahimov auditorlik faoliyatida moliyaviy axborotning ishonchliligini oshirish, auditorlik tekshiruvlarini sifatli tashkil etish hamda auditorlik xulosalarining foydalanuvchilar uchun ahamiyatini kuchaytirish masalalariga e'tibor qaratadi [5].

A.X. Isroilovning tadqiqotlarida esa auditorlik faoliyatida axborot assimetriyasi va auditorlik risklarini kamaytirish masalalari muhim yo'nalish sifatida ko'rib chiqiladi. Uning yondashuviga ko'ra, auditorlik tekshiruvi korxona faoliyati to'g'risidagi axborotning tashqi foydalanuvchilar uchun yanada ishonchli va shaffof bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi [6].

Auditorlik faoliyatining zaruriyati ichki nazorat tizimi bilan ham chambarchas bog'liq. Zamonaviy audit amaliyotida auditor faqat moliyaviy hisobotdagi xatolarni aniqlash bilan cheklanmaydi. Auditor korxonada xatolarning yuzaga kelishiga sabab bo'luvchi omillarni, ichki nazorat tizimining zaif tomonlarini va moliyaviy risklarni ham baholashi lozim. Kuchli ichki nazorat tizimi mavjud bo'lgan korxonalarda xatolik va buzib ko'rsatishlar xavfi nisbatan past bo'lishi mumkin, biroq mustaqil auditorlik bahosiga bo'lgan ehtiyoj saqlanib qoladi.

Ichki nazoratning auditorlik faoliyatidagi o'rni ISA 315 “Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement” standartida ham keng yoritilgan. Mazkur standart auditor tomonidan korxona faoliyati va uning ichki nazorat tizimini tushunish, muhim buzib ko'rsatish risklarini aniqlash va baholash zarurligini belgilaydi [7]. Bu esa zamonaviy auditning nazoratdan ko'ra kengroq - risklarni boshqarish va ularning oldini olishga yo'naltirilgan faoliyat ekanligini ko'rsatadi.

Auditorlik faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslari O'zbekistonda ham bosqichma-bosqich takomillashtirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 25-fevraldagi O'RQ-677-son “Auditorlik faoliyati to'g'risida”gi Qonuni auditorlik faoliyati sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy huquqiy hujjatlardan biri hisoblanadi [8]. Mazkur qonunda auditorlik faoliyatining asosiy prinsiplari, auditorlik tashkilotlari va auditorlarga qo'yiladigan talablar, auditorlik xizmatlarini ko'rsatish hamda auditorlarning huquq va majburiyatlari bilan bog'liq masalalar belgilangan.

O'zbekistonda auditorlik faoliyatini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish masalasi ham ilmiy-amaliy tadqiqotlarda muhim o'rin egallaydi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 11-apreldagi 171-son qarori bilan O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llash uchun auditning xalqaro standartlarini tan olish tartibi belgilangan [9]. Bu jarayon milliy auditorlik amaliyotini xalqaro talablar bilan uyg'unlashtirish, auditorlik xizmatlari sifatini oshirish va auditorlik xulosalarining xalqaro foydalanuvchilar uchun tushunarligini ta'minlashga qaratilgan.

Shuningdek, ISA 700 “Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements” va ISA 705 “Modifications to the Opinion in the Independent Auditor's Report” standartlari auditorlik fikrini shakllantirish va auditorlik xulosasini tayyorlash masalalarini tartibga soladi [10; 11]. Mazkur standartlar auditorlik faoliyatining yakuniy natijasi bo'lgan auditorlik fikrining asoslanganligi va axborot qiymatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda auditorlik faoliyatini raqamlashtirish masalasiga ham katta e'tibor berilmoqda. Elektron hujjat aylanishi, avtomatlashtirilgan buxgalteriya tizimlari, katta hajmdagi ma'lumotlar, bulutli texnologiyalar va raqamli to'lov tizimlarining kengayishi auditorning ish usullarini ham o'zgartirmoqda. Shu sababli zamonaviy auditorlik tashkilotlarida ma'lumotlar analitikasi, avtomatlashtirilgan audit dasturlari va katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash texnologiyalaridan foydalanish zarurati ortmoqda. Mazkur yo'nalish auditorlik faoliyatining kelajakdagi rivojlanishida muhim omil sifatida baholanadi.

Umuman olganda, o'rganilgan ilmiy adabiyotlar va me'yoriy-huquqiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, auditorlik faoliyatini tashkil etish zaruriyati bir nechta o'zaro bog'liq omillar

bilan izohlanadi. Jumladan, moliyaviy axborotning ishonchliligini ta'minlash, axborot assimetriyasini kamaytirish, investor va kreditorlar manfaatlarini himoya qilish, ichki nazorat tizimini baholash, moliyaviy risklarni kamaytirish, korporativ boshqaruvni takomillashtirish hamda xalqaro standartlarga moslashish auditorlik faoliyatining asosiy iqtisodiy vazifalarini tashkil etadi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda auditorlik faoliyatining alohida jihatlari keng o'rganilgan bo'lsa-da, O'zbekiston sharoitida auditorlik faoliyatini **mustaqillik, professional kompetensiya, riskka asoslangan yondashuv, sifat nazorati, raqamli texnologiyalar, xalqaro standartlar va auditdan keyingi monitoring** bilan yagona tizim sifatida ko'rib chiqish masalasi yanada chuqur tadqiq etishni talab qiladi. Mazkur holat tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati va iqtisodiy ahamiyatini aniqlash maqsadida tizimli yondashuv, taqqoslash, tahlil, umumlashtirish va mantiqiy xulosalash usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy asosini auditorlik faoliyatining xalqaro tamoyillari, xalqaro audit standartlari hamda O'zbekiston Respublikasining auditorlik faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlari tashkil etadi.

Tahlil jarayonida auditorlik faoliyatining korxona moliyaviy axborotining ishonchliligi, investorlar manfaatlarini himoya qilish, ichki nazorat, korporativ boshqaruv, investitsiya muhiti va raqamli iqtisodiyot bilan bog'liq jihatlari o'rganildi.

Tahlil va natijalar

Auditorlik faoliyatini tashkil etish zaruriyatini belgilovchi omillarni quyidagi jadval orqali umumlashtirish mumkin.

1-jadval.

Auditorlik faoliyatini tashkil etish zaruriyatini belgilovchi asosiy omillar¹⁵

№	Omillar	Auditorlik faoliyatining ahamiyati
1	Moliyaviy axborotning ishonchliligi	Moliyaviy hisobotdagi ma'lumotlarning haqqoniyligini mustaqil baholash
2	Investorlar manfaatlarini himoya qilish	Investorlarning ishonchli axborot asosida qaror qabul qilishiga yordam berish
3	Xato va buzib ko'rsatishlarni aniqlash	Moliyaviy hisobotdagi muhim xatolarni aniqlash
4	Ichki nazoratni baholash	Korxonadagi nazorat mexanizmlarining samaradorligini aniqlash
5	Moliyaviy intizom	Hisob-kitob va moliyaviy operatsiyalarda intizomni kuchaytirish
6	Risklarni kamaytirish	Moliyaviy va axborot risklarini pasaytirish
7	Boshqaruv qarorlarini yaxshilash	Rahbariyatga ishonchli axborot va tavsiyalar taqdim etish
8	Xalqaro talablarga muvofiqlik	Auditni xalqaro standartlar asosida tashkil etish

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, auditorlik faoliyatining vazifalari moliyaviy hisobotni tekshirish bilan cheklanmaydi. Audit korxonadagi mavjud risklarni aniqlash, ichki nazorat tizimini baholash va aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishni ham nazarda tutadi.

Bunda auditorlik faoliyatining eng muhim natijalaridan biri moliyaviy axborotdan foydalanuvchilar ishonchini oshirish hisoblanadi. Investor korxonaga mablag' kiritishdan oldin

¹⁵ Muallif tomonidan tayyorlangan.

uning moliyaviy holati haqida ishonchli axborotga ega bo‘lishi kerak. Auditorlik xulosasi esa ushbu axborotning mustaqil baholanganligini ko‘rsatadi.

2-jadval.

Auditorlik faoliyatining iqtisodiy subyektlar uchun ahamiyati¹⁶

Subyekt	Audit natijasidan foydalanish yo‘nalishi
Mulkdorlar	Korxona moliyaviy holatini baholash
Investorlar	Investitsiya qarorlarini qabul qilish
Kreditorlar	Kredit berish xavfini baholash
Banklar	Qarzdorning moliyaviy barqarorligini aniqlash
Rahbariyat	Boshqaruv qarorlarini takomillashtirish
Davlat organlari	Moliyaviy intizom va qonunchilikka rioya etilishini baholash
Hamkorlar	Korxonaning moliyaviy ishonchliligini aniqlash

Ushbu jadvaldan ko‘rinadiki, auditorlik faoliyatining natijalaridan faqat korxona rahbariyati emas, balki ko‘plab manfaatdor tomonlar foydalanadi. Shu sababli auditorning xolisligi, mustaqilligi va professional kompetensiyasi auditning iqtisodiy ahamiyatini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi.

Auditorlik faoliyati va ichki nazorat. Korxonada ichki nazorat tizimining mavjudligi moliyaviy xatolar va boshqa buzib ko‘rsatishlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Biroq ichki nazorat tizimi mavjud bo‘lishining o‘zi uning samarali ishlayotganini anglatmaydi.

Auditorning vazifalaridan biri korxonaning ichki nazorat tizimini o‘rganish va uning muhim jihatlari baholashdan iborat. Bunda auditor faqat aniqlangan xatoni qayd etib qolmasdan, ushbu xatoning yuzaga kelish sabablarini ham tahlil qilishi lozim.

Masalan, agar korxonada tovar-moddiy zaxiralar hisobida takroriy xatolar aniqlansa, auditor faqat xatoning summasini ko‘rsatish bilan cheklanmasligi kerak. Ushbu xatoga xodimlar malakasining yetarli emasligi, hujjat aylanishining noto‘g‘ri tashkil etilishi yoki ichki nazoratning zaifligi sabab bo‘lganligini ham aniqlash muhimdir.

Shu jihatdan auditorlik faoliyati korxonada ichki nazorat tizimini takomillashtirishning muhim vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Auditorlik faoliyati va investitsiya muhiti. Investitsiya qarorlarining qabul qilinishida korxonaning moliyaviy holati haqidagi axborot muhim o‘rin tutadi. Investor moliyaviy hisobotdagi ma’lumotlarning ishonchliligiga shubha qilsa, investitsiya kiritish bilan bog‘liq xavf yuqori baholanishi mumkin.

Mustaqil audit esa investor uchun qo‘shimcha ishonch manbai hisoblanadi. Shu sababli auditorlik faoliyatining rivojlanishi investitsiya muhitining yaxshilanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Bunda auditning vazifasi investor uchun “investitsiya qilish kerak yoki kerak emas” degan tayyor qarorni berish emas, balki qaror qabul qilish uchun ishonchli axborot bazasini shakllantirishdan iborat.

Auditorlik faoliyati va kreditorlar manfaatlari. Kreditorlar uchun korxonaning to‘lov qobiliyati va moliyaviy barqarorligi muhim ahamiyatga ega. Bank yoki boshqa kreditor korxonaga kredit berishda uning moliyaviy hisobotlari, aktivlari, majburiyatlari va moliyaviy natijalariga tayanadi.

Auditorlik tekshiruvi natijalari kreditor uchun axborot xavfini kamaytirishi mumkin. Ayniqsa, katta miqdordagi kreditlar, uzoq muddatli majburiyatlar yoki murakkab moliyaviy operatsiyalar mavjud bo‘lgan holatlarda mustaqil auditning ahamiyati ortadi.

Auditorlik faoliyatining davlat va iqtisodiyot darajasidagi ahamiyati. Auditorlik faoliyatining ahamiyati alohida korxona darajasi bilan cheklanib qolmaydi. Korxonalarda moliyaviy hisobotlarning sifatli shakllantirilishi iqtisodiyotda moliyaviy axborot shaffofligini oshirishga xizmat qiladi.

¹⁶ Muallif tomonidan tayyorlangan.

3-jadval.

Auditorlik faoliyatining davlat va iqtisodiyot darajasidagi ahamiyati¹⁷

№	Yo‘nalish	Auditorlik faoliyatining ta’siri
1	Moliyaviy shaffoflik	Ishonchli moliyaviy axborot shakllanishiga yordam beradi
2	Hisob va hisobot sifati	Hisobotdagi muhim xatolarni aniqlash imkonini beradi
3	Moliyaviy intizom	Moliyaviy operatsiyalar ustidan nazoratni kuchaytiradi
4	Investitsiya faolligi	Investorlar ishonchini oshirishga xizmat qiladi
5	Kapital bozori	Moliyaviy axborotning ishonchliligini ta’minlaydi
6	Bank sektori	Kredit risklarini baholashga yordam beradi
7	Korporativ boshqaruv	Mulkdor va menejment o‘rtasidagi nazoratni kuchaytiradi
8	Ichki nazorat	Nazorat tizimidagi zaif tomonlarni aniqlaydi
9	Moliyaviy barqarorlik	Korxonaning moliyaviy xavflarini aniqlashga yordam beradi
10	Raqamlashtirish	Audit jarayonlariga zamonaviy texnologiyalarni joriy etishni tezlashtiradi

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, auditorlik faoliyati korxona, investor, kreditor va davlat manfaatlarini o‘zaro bog‘lovchi iqtisodiy institut sifatida namoyon bo‘ladi.

**AUDITORLIK FAOLIYATINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA
TASHKIL ETISH**

O‘zbekistonda auditorlik faoliyatini xalqaro talablar asosida takomillashtirish jarayoni auditorlik xizmatlarining sifatini oshirish uchun muhim yo‘nalishlardan biridir.

Xalqaro audit standartlaridan foydalanish auditorlik tekshiruvlarining yagona professional tamoyillar asosida tashkil etilishiga yordam beradi. Xususan, auditorlik dalillarini to‘plash, risklarni baholash, auditorlik xulosasini shakllantirish va auditorlik tashkilotlarida sifat nazoratini amalga oshirish xalqaro standartlar talablari asosida tashkil etiladi.

O‘zbekiston Respublikasida xalqaro audit standartlarini tan olish va qo‘llash bilan bog‘liq jarayonlarni tartibga soluvchi hukumat qarorlari ham qabul qilingan. Xususan, 2022-yil 11-apreldagi 171-son qaror xalqaro audit standartlarini tan olish va qo‘llash bilan bog‘liq muhim huquqiy asoslardan biri hisoblanadi.

Bu jarayon O‘zbekistonda auditorlik xizmatlari sifatini xalqaro amaliyotga yaqinlashtirish, auditorlarning professional kompetensiyasini oshirish va auditorlik xulosalarining foydalanuvchilar uchun axborot qiymatini kuchaytirishga xizmat qiladi.

AUDITORLIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI

O‘zbekistonda auditorlik faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo‘nalishlarni rivojlantirish maqsadga muvofiq.

4-jadval.

Auditorlik faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha takliflar¹⁸

№	Taklif	Kutilayotgan natija
1	Riskka asoslangan audit metodologiyasini takomillashtirish	Audit resurslaridan samarali foydalanish
2	Auditorlik dalillarini baholashni kuchaytirish	Auditorlik xulosasining ishonchliligini oshirish
3	Auditorlik xulosasining axborot qiymatini oshirish	Foydalanuvchilar uchun foydali axborot hajmini kengaytirish
4	Ichki sifat nazoratini kuchaytirish	Audit xizmatlari sifatini oshirish
5	Auditorlarning professional kompetensiyasini rivojlantirish	Zamonaviy audit talablariga mos mutaxassislarni tayyorlash
6	Auditdan keyingi monitoringni joriy etish	Aniqlangan kamchiliklarning bartaraf etilishini nazorat qilish
7	Raqamli audit vositalarini kengaytirish	Katta hajmdagi ma’lumotlarni tezkor tahlil qilish

¹⁷ Muallif tomonidan tayyorlangan.

¹⁸ Muallif tomonidan tayyorlangan.

Birinchidan, auditni riskka asoslangan yondashuv asosida tashkil etish zarur. Bunda auditor korxonaning barcha faoliyat yo‘nalishlarini bir xil darajada tekshirish o‘rniga, muhim xatolik va buzib ko‘rsatish xavfi yuqori bo‘lgan sohalariga ko‘proq e‘tibor qaratishi lozim.

Ikkinchidan, auditorlik dalillarining yetarliligi va ishonchliligini baholash mexanizmlarini takomillashtirish talab etiladi. Chunki auditorlik xulosasining sifati bevosita auditor tomonidan olingan dalillarning sifati bilan bog‘liq.

Uchinchidan, auditorlik xulosasining axborot qiymatini oshirish muhim. Auditorlik xulosasi foydalanuvchiga faqat moliyaviy hisobot bo‘yicha auditor fikrini emas, balki muhim xavflar va audit jarayonining asosiy jihatlari haqida tushunarli tasavvur berishi kerak.

To‘rtinchidan, auditorlik tashkilotlarida ichki sifat nazoratini kuchaytirish zarur. Sifat nazorati auditorlik topshirig‘ining mustaqil va professional bajarilishini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Beshinchidan, auditorlarning raqamli texnologiyalar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish lozim. Zamonaviy auditor nafaqat buxgalteriya va audit standartlarini, balki ma‘lumotlar tahlili va raqamli audit vositalarini ham yaxshi bilishi kerak.

Oltinchidan, auditdan keyingi monitoring mexanizmini rivojlantirish maqsadga muvofiq. Auditor tomonidan berilgan tavsiyalar amaliyotga joriy etilmasa, auditning iqtisodiy samarasi pasayishi mumkin. Shu sababli tavsiyalarning bajarilishini kuzatib borish auditning yakuniy natijadorligini oshiradi.

Yuqoridagi takliflarni umumlashtirgan holda auditorlik faoliyati samaradorligini quyidagi model orqali ifodalash mumkin:

Auditorlik faoliyatining samaradorligi = Mustaqillik + Professional kompetensiya + Riskka asoslangan yondashuv + Sifat nazorati + Raqamli texnologiyalar + Xalqaro standartlar + Auditdan keyingi monitoring.

Mazkur model auditorlik faoliyatining zamonaviy sharoitdagi asosiy tarkibiy qismlarini o‘zida mujassamlashtiradi

Xulosa

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etish bozor iqtisodiyoti sharoitida obyektiv iqtisodiy zaruriyat hisoblanadi. Auditorlik faoliyati moliyaviy hisobotlarni tekshirish bilan cheklanmay, iqtisodiy axborotning ishonchliligini oshirish, manfaatdor tomonlar o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlash, risklarni kamaytirish va boshqaruv qarorlarining sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Auditning asosiy iqtisodiy ahamiyati moliyaviy hisobot foydalanuvchilari uchun axborot xavfini kamaytirish orqali namoyon bo‘ladi. Investorlar, kreditorlar, banklar, mulkdorlar va boshqa manfaatdor tomonlar ishonchli moliyaviy axborot asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Auditorlik faoliyati moliyaviy axborotning ishonchliligini oshiradi.
2. Audit investorlar va kreditorlarning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishga yordam beradi.
3. Auditorlik tekshiruvi ichki nazorat tizimidagi zaif jihatlarni aniqlash imkonini beradi.
4. Audit korporativ boshqaruv sifatini oshirishning muhim vositalaridan biridir.
5. Xalqaro audit standartlarining qo‘llanilishi auditorlik xizmatlari sifatini oshirishga xizmat qiladi.
6. Raqamli texnologiyalardan foydalanish auditning tezkorligi va samaradorligini oshiradi.
7. Auditdan keyingi monitoring auditorlik tavsiyalarining amaliy samaradorligini ta‘minlaydi.

Shu asosda O‘zbekistonda auditorlik faoliyatini yanada rivojlantirish uchun riskka asoslangan audit metodologiyasini takomillashtirish, auditorlarning professional va raqamli

kompetensiyalarini rivojlantirish, auditorlik tashkilotlarida sifat nazoratini kuchaytirish, zamonaviy ma'lumotlar tahlili vositalaridan foydalanishni kengaytirish hamda auditdan keyingi monitoring tizimini rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, auditorlik faoliyatini faqat moliyaviy nazorat vositasi sifatida emas, balki ishonchli iqtisodiy axborotni shakllantirish, manfaatdor tomonlar ishonchini ta'minlash va boshqaruv qarorlarining sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim iqtisodiy institut sifatida ko'rib chiqish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1 Arens A.A., Elder R.J., Beasley M.S. *Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach*. Pearson.
- 2 Messier W.F., Glover S.M., Prawitt D.F. *Auditing & Assurance Services: A Systematic Approach*. McGraw-Hill.
- 3 IAASB. *International Standard on Auditing 500: Audit Evidence*.
- 4 IAASB. *International Standard on Auditing 200: Overall Objectives of the Independent Auditor and the Conduct of an Audit in Accordance with International Standards on Auditing*.
- 5 Tursunov Sh.T., Rahimov B.A. Auditorlik faoliyati va auditorlik tekshiruvlarini tashkil etish masalalariga oid ilmiy tadqiqotlar.
- 6 Isroilov A.X. Auditorlik faoliyatida axborot assimetriyasi va auditorlik risklariga oid ilmiy tadqiqotlar.
- 7 IAASB. *International Standard on Auditing 315: Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement*.
- 8 O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 25-fevraldagi O'RQ-677-son "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.
- 9 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 11-apreldagi 171-son "O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llash uchun auditning xalqaro standartlarini tan olish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi qarori.
- 10 IAASB. *International Standard on Auditing 700: Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements*.
- 11 IAASB. *International Standard on Auditing 705: Modifications to the Opinion in the Independent Auditor's Report*.

